

Levensverhaal van Gooitzen Brandsma en Antje Bruinenberg

Herinneringen welke bij naspeuringen door hun zoon Lykele Jan zijn verzameld en opgetekend en aangevuld zijn door dochter Maria en zoon Rindert

Leeuwarden 1981

Levensverhaal van Gooitzen Brandsma en Antje Bruinenberg

Alvorens een beschrijving te geven van de levensloop van onze ouders, wil ik erop wijzen dat door de omstandigheid dat wij als kinderen in dezelfde plaats **Joure** geboren en getogen zijn als vader, ons vanzelfsprekend meer bekend is van de jeugdperiode van vader dan van moeder. Hij kon ons de school aanwijzen waarop hij geweest is enzovoort en dat kon moeder niet. Wij kwamen nooit in Wolvega, waar zij geboren en getogen is. Alles wat wij van haar weten, berust op verhalen van haarzelf en wat wij daarvan onthouden hebben en voorts bij overlevering van familie en naspeuringen.

Wat vooraf ging

De ouders van **Gooitzen** en **Antje**, onze grootouders dus. Voor zover bij overlevering en naspeuringen bekend is, het volgende:

Mijn grootvader van vaderszijde heette **Lykele Jans Brandsma** en werd geboren op 5 juli 1845 te Langweer, gemeente Doniawerstal. In Langweer was hij dagloner, later in Broek (een streek bij Joure) was hij winkelier. Zijn eerste vrouw heette **Nieskje Jonker**, waarmee hij in november 1872 getrouwd was. Zij kregen twee kinderen: **Jan**, geboren in Doniaga, en **Hendrik**, geboren in Broek. Jan is 11 jaar geworden en Hendrik ruim vier weken. Een week na de geboorte van Hendrik is de moeder overleden. Dit was op 24 mei 1876.

Grootvader Lykele kreeg een huishoudster en wel **Martje Klazes Noppert**, wonend te Broek, eerder te Terkaple, waarmee hij op 7 oktober 1876 trouwde in de gemeente Doniawerstal, in Langweer dus. Grootvader was toen 31 jaar en grootmoeder 25 jaar. Uit dit huwelijk werden geboren: **Klaas**, **Sipke** en **Gooitzen**. Tussen Klaas en Sipke werd een dood kind geboren. De kinderen werden allen te Joure geboren. Men was blijkbaar weer verhuisd, waaruit kan worden afgeleid dat grootvader boerenarbeider was en zich per jaar verhuurde. Het laatst hebben ze gewoond aan het Zand, in de nabijheid van mijn geboortehuis.

Veertien weken na de geboorte van mijn vader is zijn vader overleden, namelijk op 21 maart 1884. Mijn vader heeft dus zijn vader niet gekend. Ruim een jaar later, namelijk op 24 mei 1885 hertrouwde grootmoeder Martje met de weduwnaar **Jan Sjoerds Posma**. Uit dit huwelijk werden twee kinderen geboren: **Sjoerd** en **Hiltje**. Dit waren dus een halfbroer en een halfzuster van vader. Zijn tweede vader was een goede vader voor hem. De man werkte bij de gemeentereiniging.

Vader vertelde van zijn halfbroer Sjoerd, die toen ongeveer 2 jaar was en aan Sipke, die toen ongeveer 12 jaar was, vroeg: *Tipte, pomees, touse mek is mij een puit teepje út 'e kême? (Sipke, kom eens hier. Als het Jouster kermis is, mij een fluit kopen uit de kraam?).*

Vader Gooitzen

De naam **Gooitzen** komt, voor zover thans (1980) bekend is, het eerst voor rond 1700 bij de naam **Janke Goitsens** (naamsverbastering), de moeder van **Gooitzen Idzes Zijlstra** (voorvader van Martje Klazes Noppert via de vrouwelijke lijn).

De naam **Brandsma** dateert van dinsdag 24 december 1811 en is door **Hendrik Scheltes** aangenomen. Hendrik Scheltes woonde met zijn vrouw **Lolkje Sybes Sybesma** in **Doniaga**, een woonstreek tussen St. Nicolaasga en Follega in de gemeente Doniawerstal.

Hendrik Scheltes schreef de naam **Brantsma** met een 't' en heeft het document alzo ondertekend. Door onbekende oorzaak is de 't' veranderd in een 'd'. Deze Hendrik Scheltes was de overgrootvader van Gooitzen Brandsma.

De schooljaren van vader

In 1890 toen vader naar de lagere school moest, kende men nog geen bijzondere scholen zoals katholieke en christelijke scholen. Zelfs in 1922 was de schoolstrijd nog in volle gang. Nadien kende men de algemene of openbare school.

Nu waren er in Joure twee lagere scholen, in de volksmond bekend als de 'Burgerschool', gelegen op de hoek van de Midstraat en de Harddraversweg, en de 'Armenschool', gelegen aan Het Zand. Het inkomen van de ouders moet bepalend zijn geweest voor de aanwijzing van de school voor hun kinderen. Kinderen van ouders met een inkomen van meer dan elf gulden per week mochten naar de Burgerschool, de anderen gingen naar de Armenschool. Omdat er op de Armenschool geen plaats meer was, moest vader naar de Burgerschool. Dat die Armenschool vlug vol was, is wel te begrijpen: er waren meer armen dan rijken.

Vader was leergierig en was één der besten, wat afgeleid kan worden uit een uitlating van het hoofd der school als die zegt: de minder goede leerlingen moeten verder leren en de goede leerlingen moeten in een vak, wat inhield: zo gauw mogelijk een vak leren en geld verdienen.

Vader gaat geld verdienen

Na de lagere school kwam vader bij de smid, waar hij onder andere veren moest maken die nodig waren bij de vervaardiging van Friese klokken. Ook was hij behulpzaam bij het beslaan van paarden. Over paarden gesproken. Hij heeft mij eens verteld van een paard dat bij de smid kwam en niet meer kon grazen, omdat het tandvlees van het dier hem over de tanden gegroeid was en dit verwijderd moest worden. En dat ging zo: het paard kwam in een stellage te staan en werd vervolgens door sterke brede banden onder zijn buik langs opgetild, zodat hij met de poten vrij van de grond was. Vervolgens werd een ijzeren beugel die om zijn tandenrij paste, roodgloeiend gemaakt om zo het tandvlees weg te branden, terwijl de lippen daarbij waren weggetrokken. Dat het dier hierbij vreselijk tekeer ging, is begrijpelijk. Na deze operatie werd het dier peper in zijn bek gestrooid en dan likte het dier dat het een lust was.

Vader heeft indertijd nog aan studie gedaan om commies te worden. Dit zal dan bij de belastingdienst geweest moeten zijn. In welke periode dat is geweest, weet ik niet en waarom dat niet is doorgegaan evenmin. Wel heeft hij een tijdje als hulpbesteller bij de post gewerkt. Hier had hij wel zijn beroep kunnen opbouwen, doch de verdiensten waren niet zo goed als in de vakken. Met de vakken wordt onder andere bedoeld de meubel- en kastmakerij. Zijn oudere broers Klaas en Sipke werkten al in de meubelmakerij, hoewel Sipke in zijn jongelingsjaren bij de koperlager werkte. Sipke is het ook die het koperwerk van het vierkante theestoofje met de prachtige albasten venstertjes met afbeeldingen gemaakt heeft. Ondanks dat vader geleerd had het ijzer te bewerken, groeide hij toch op tot meubelmaker.

De broers Klaas, Sipke en Gooitzen waren alledrie wel muzikaal. Ze hebben met zijn drieën in een strijkje gespeeld. Alledrie speelden viool. De altviool van vader heeft Gooitzens kleinzoon Gooitzen in beheer. Vader was ook op een zangkoor en daar heeft hij moeder leren kennen.

Als vader zijn meisje (moeder) naar haar dienstbetrekking bracht, liet zij binnen een paar deuren open staan, opdat vader de muziek van een grammofoon dan beter kon horen als hij daarbij in de portiek van het huis stond. Dit huis van de familie Borger stond tegenover de Burgerschool aan de Harddraversweg.

Zoals reeds bij moeder beschreven, zijn vader en moeder op 26 augustus 1909 getrouwd.

Van Klaas weet ik dat hij een hele nacht met een juk met gewichten op zijn schouders heeft gelopen om maar afgekeurd te worden voor de militaire dienst, omdat hij dan te klein zou zijn en dat is hem ook gelukt. Dit verhaaltje heb ik uiteraard van vader. Sipke en Klaas waren beiden bijna even groot.

Moeder Antje

Voor zover bekend komt de naam **Antje** voor in 1793 bij de naam **Antje Freriks Koelma** (voorouder via de vaderlijke lijn).

De naam **Bruinenberg** dateert van ongeveer 1700.

Wat vooraf ging

Onze overgrootouders van moederszijde heetten **Dirk Aalderts Bruinenberg** en **Aaltje Rinderts Sinnema** en **Karste Jacobs Zwarteveen** en **Anna Elisabeth van der Veen**.

Karste Jacobs Zwarteveen en Anna Elisabeth van der Veen woonden in het kleine huisje bij de watermolen aan de Linde. Karste was visserman en hij bediende ook de watermolen. De echtgenoot van hun achterkleinkind **Geesje Bruinenberg** schreef in de Leeuwarder Courant van 9 april 1983 een verhaal uit vervlogen tijden 'Uut de pultrum van de Stellingwarven'. Het verhaal gaat over Karste Zwarteveen.

<http://www.dekrantvantoen.nl/vw/article.do?id=LC-19830408-35004&vw=org&lm=pultrum%2CLC>

Door een tragisch ongeval is overgrootmoeder Anna om het leven gekomen. Het was winter en zij met haar man gingen op weg naar hun dochter die in Wolvega woonde. Een kennis bood hen een lift aan met zijn paard-en-wagen. Er werd op de Linde geschaatst en door een geluid van een schaatser schrok het paard en sloeg op hol. Grootmoeder Anna viel van de wagen en heeft daarbij de nek gebroken.

Zoals gezegd weten we van moeder niet zo veel

Als jongste meisje is ze in een vrij vrolijk gezin groot geworden. Het was dat haar moeder 'Marie' zo ze genoemd werd, vol zang en grappen zat. Als klein meisje moest moeder vaak in de tuin de vruchten plukken en 's morgens voor schooltijd met radijs en rammenasknollen naar de burgers om te verkopen. Ook Hotel Roberti, dat van een Joodse familie was, behoorde tot haar klanten. Op en bij school was ze niet bang, want dat leerden haar oudere zusters haar wel. Haar vriendinnen waren Ko Sikkinga en Jeltje Wachter.

Toen moeder van school ging, moest ze als jongste bediende helpen in Hotel Roberti, waar vooral tijdens de varkensmarkt veel boeren kwamen. Zo heeft ze Marie wel verteld dat zij een keer met nog een bediende jeukpoeder op de bril van het 'hùske'' gestrooid heeft. De boeren die daar waren geweest, zaten te krabben en te scheuken bij hun borrel.

Toen haar moeder kwam te overlijden, was Antje 17 jaar. Haar oudste broer Karst was 16 jaar ouder, Anna 10 jaar, Dirk 7 jaar, Aaltje 5 jaar en Griet 2 jaar. Moeder heeft nog een jongere broer gehad die drie jaar na haar is geboren, doch niet ouder dan 5 jaar geworden is. Hij heette Jacob. Met het heengaan van haar moeder werd er niet meer gezongen. Ze miste haar fleurige moeder erg. Haar vader verhuurde zich vaak als maaier en was daardoor veel weg, zodat er voor de jongste dochter Antje thuis niet veel aan was. Haar vader was nogal gierig, waardoor zij ook weinig geld voor zichzelf had om eens wat moois te kopen. Een en ander heeft ertoe geleid dat zij in dienstbetrekking ging bij een familie in Haarlem. Haar vriendin Jeltje Wachter ging gelijk met haar naar Haarlem.

Moeder kwam af en toe wel thuis. Een van die keren dat ze thuis was in Wolvega, kreeg ze kennis aan een zekere Geerts, waarmee ze met veel vrienden en vriendinnen kermis gevierd heeft. Op een boerenwagen trokken ze dan naar Blesdijke of Oldeholtpade.

Moeder hield veel van haar broers en zusters en vooral haar broer Dirk speelde een grote rol in haar leven. Die beleefde met zijn stropen zo veel spannende avonturen en daar genoot ze erg van. Ze was een aanhankelijk type.

Toen ze op een keer het bericht kreeg dat haar vader de eenzaamheid niet meer aan te kunnen en zich te hebben verhangen, is ze weer naar Friesland gekomen. Nadat de boedel van het ouderhuis verkocht was, is ze bij haar zuster Aaltje, die getrouwd was en in Joure woonde, tijdelijk ingetrokken. Nu ze haar domicilie in Joure had, leerde ze daar ook weer mensen kennen. Zo heeft ze ongeveer zeven jaren verkering gehad met een zekere Fokke Jellesma, die in Joure woonde. In die tijd heeft ze ook een dienstbetrekking gehad in Sneek bij een zekere Dorema. De man was advocaat en werd later kantonrechter hij woonde in een heel groot huis aan de Singel. (In dit huis was in de zestiger jaren de buitendienst van P.T.T. tijdelijk gehuisvest. Ik ben in die jaren wel in dit gebouw geweest voor inspectie van de brandpreventiemiddelen.)

Moeder heeft wel eens verteld dat zij met het tweede meisje aan de schoonmaak was en daarbij de beddenboel in de tuin hadden liggen en hangen. Dat was een heel gesleep. Tijdens deze werkzaamheden gooide een vervelend zoontje hen steeds met schoenen die daar ook naartoe waren gesleept. Waarschuwingen hielpen niet en ook beklag bij mevrouw had weinig of geen uitwerking. Op een gegeven moment werd het moeder teveel. Ze pakte haar persoonlijke spullen bij elkaar in een koffer en liet mevrouw met de broel zitten. Het tweede meisje nam ook gelijk de benen en ging op de boot naar Workum, waar haar ouders woonden. Moeder ging naar Joure, waar haar zuster Aaltje woonde.

Dienstmeid wezen was in die tijd de slaaf zijn voor de betere stand. Ook in de voeding kwam standsverschil naar voren. De meiden kregen het goedkopere varkensvlees in de keuken te eten en de familie binnen at rundvlees. Moeder gapte daar wel van en ook schepte zij een deel van de bovenlaag van de soep af en verstopte dit dan op een plank die zich in de schouw bevond.

Terug in Joure is ze korte tijd in dienstbetrekking geweest bij bakker Van der Veer, die in de Midstraat woonde. Maar dat mens kon ze niet uitstaan, dat was zo'n 'eamel'.

De verkering met Fokke Jellesma raakte uit. Moeder kwam op een zangkoor en kreeg daar kennis aan hait. De man, Fokke Jellesma, heb ik wel gekend. Hij kwam bij mij over als een goedige, eenvoudige man. Het geeft mij een vreemd gevoel als ik met de gedachte speel: was die verkering niet uitgeraakt en die twee waren getrouwd, ik en mijn broer en zusters er nooit geweest zouden zijn...

Mijn grootvader van moederszijde heette **Rindert Dirks Bruinenberg** en werd geboren op 3 januari 1845 te Sonnega. Hij was boerenarbeider en verhuurde zich in de zomermaanden als maaier en hooier en was dan ook veel van huis. Het gras werd in die tijd nog met de zeis gemaaid, want maaimachines die door paarden getrokken werden, waren er toen nog niet. Men verhuurde zich dan van de ene boer naar de andere. In die tijd kwamen 's zomers ook veel Duitsers de grens over om hier voor de boeren te maaien. Zulke mensen noemde men 'mieren' of ook wel 'hannekemaaiers'.

Op 24 oktober 1868 trouwde hij met **Maria Karstes Zwarteveen**, geboren 17 februari 1844. Ze gingen wonen in het pand Zilverlaan no. 55 in Wolvega. Rindert en Marije (haar roepnaam) kregen in de loop der jaren negen kinderen. Hun eerste kind heette **Karst**, doch is na twee dagen overleden. Ongeveer twee jaar later werd er weer een kind geboren, die weer **Karst** genoemd werd. Daarna kwamen **Anna Elisabeth**, **Antje** (die echter na anderhalf jaar is overleden) en daarna nog een **Dirk**, **Aaltje**, **Grietje** en weer een **Antje** en tenslotte ene **Jacob**. Jacob is echter zo'n vijf jaar oud geworden. Hij is overleden aan kroep, als gevolg van difterie.

Bij de eeuwwisseling 1899/1900 waren op Antje na, die toen de jongste was, de overige kinderen getrouwd en het huis uit. In maart 1901 verwachtte hun dochter Aaltje, die getrouwd was met **Pieter Dijkstra** en in Joure woonden, hun eerste kind en ging Marije daarheen om te bakeren. Nu had Marije al eens eerder een lichte hersenbloeding gehad en kreeg hiertegen ook medicijnen. In Joure kreeg zij opnieuw een aanval en is na enige dagen naar huis vervoerd, doch heeft die aanval niet overleefd en is op 21 maart overleden.

Nu bleef haar man Rindert Dirks over met hun jongste dochter Antje, die toen zo'n 18 jaar was. Omdat haar vader ook vaak weg was te maaien bij de boeren en Antje veel alleen was, besloot zij zich te verhuren en ging met haar vriendin in dienstbetrekking bij een familie in Haarlem. Antje wilde wel wat geld verdienen en ze mocht graag mooi gekleed zijn. Haar vader was nogal gierig. Hij was nu geheel alleen, waar hij niet goed tegen kon. Antje kwam van tijd tot tijd wel eens thuis, doch de eenzaamheid werd hem toch te machtig en heeft hem ertoe gebracht zich van het leven te beroven door verhangning.

Ongeveer één jaar nadat ze met Gooitzen verkering kreeg, zijn ze getrouwd. Door het smalle steegje aan Het Zand stond hun woning, waar alle vijf kinderen die ze gekregen hebben, geboren zijn. Toen Gooitzen en Martje drie kinderen hadden, te weten **Martje**, **Maria** en **Aaltje**, brak de Eerste Wereldoorlog uit (1914 – 1918). Het gezin is in deze periode een klein jaar naar Brabant geweest. Dit was in Goirle – Berkel-Enschot, waar vader aan de grens de wacht had. Vader noemde in mijn jeugd vaak de namen van Baarle-Nassau en Baarle-Hertog.

Volgens Geertje Dijkstra, dochter van moeders zuster Aaltje, zijn met het jonge paar Gooitzen en Antje na de huwelijksvoltrekking allen gezamenlijk de 'heeche simmerdyk' om gewandeld, waarbij

het jonge paar voorop liep. Geertje was met haar ouders ook van de partij. Ze was toen zo'n 8 jaar oud.

Het eerste kind dat Gooitzen en Martje kregen, werd geboren op 16 juni 1910 en werd genoemd **Martje Aaltje**. Zij is genoemd naar haar grootmoeder **Martje Klazes Noppert** (vaderszijde) en naar haar overgrootmoeder **Aaltje Rinderts Sinnema** (moederszijde). Haar roepnaam was **Makke**.

Op de kleuterschool hield Makke zich bezig met 'matje-vlechten', zoals dat toen heette. Makke was ruim 6 jaar toen ze de mazelen kreeg en na enige dagen ook nog longontsteking daarbij. In die tijd kende men de 'crisisdag'. Dat was dan de negende dag van de ziekte, waarbij het ging om erop of eronder. Makke is op 18 november 1916 overleden. Zij was toen 6 jaar en 5 maanden. Ruim een maand na haar overlijden kreeg Makke nog een broertje en dat was ik: **Lykele**. Ze had toen twee zusjes, **Maria** en **Aaltje**, en dat broertje.

In de meubelmakerij

Er werden in die jaren in de meubelmakerij lange dagen gemaakt. Men werkte van 's morgens zeven tot 's avonds zeven uur en van maandag tot en met zaterdag. Uit deze tijd stamt het zegje: *Donderdag, o donderdag, de schoonste dag der dagen. Des morgens nog een halve week, des avonds slechts twee dagen.* Men had dus alleen 's zondags vrij. Men werkte veelal per stuk. 'Stukwerken' noemde men dat, letterlijk en figuurlijk.

Verplichte nering

De echtgenote van de patroon waarbij men werkte, had in vele gevallen een klein handeltje in koffie, thee en tabak en dergelijke. Wanneer het zaterdag was en het loon moest worden uitbetaald, dan deed moeder de vrouw dat en kwam de vraag natuurlijk 'wat men moest hebben'. Kocht men nooit wat, dan kon men wel zijn ontslag krijgen, wat veelal ook gebeurde onder valse voorwendsels natuurlijk. De arbeiders werden zo wel verplicht om iets te kopen. Vandaar de uitdrukking 'verplichte nering'.

Het was in die jaren gebruikelijk dat de kasten die klaar waren en verscheept moesten worden naar het buitenland (meestal Engeland) door de meubelmakers op draagbaren naar de beurtschipper moesten worden gebracht. De boot lag in De Kolk op de Zijl. Dit transport leverde voor de meubelmakers niets op. Ik herinner mij nog dat ik als kleine jongen zo'n transport van kasten gezien heb. Als een lange rij liepen ze door de Midstraat.

Bij de winterdag moest men zelf de petroleum betalen die men nodig had voor de verlichting van de werkplaats. Elektrisch licht had men toen nog niet. Ook het schuurpapier dat men gebruikte, moest men zelf betalen. Ieder had natuurlijk zijn eigen gereedschap.

De verwarming van de werkplaats van een meubelmaker ging als volgt: de kachel was een grote plaatijzeren 'bus' met aan de onderkant een bodem met een gat van zo'n 10 cm in het midden. Een drietal poten zaten eronder. Het geheel stond in een plaatijzeren ronde bak met opstand. Bovenop de bus lag een deksel. Voor de afvoer van de rook was een kachelpijp naar buiten aangebracht, doch zo dat tussen de kachel en het punt waar de pijp omhoog ging een lange platte bak was aangebracht. Hierop werden de te lijmen stukken gelegd om te verwarmen. Anders plakte de lijm, welke van beenderen was vervaardigd, niet goed.

Aan het einde van de werkdag werd de kachel gevuld met spaanders en verder houtafval. Hiertoe werd een ronde paal in het gat onderin de bodem gezet en de houtspaanders en dergelijke er omheen stevig in elkaar gestampt met een tweede paal. De volgende dag werd de paal uit het midden weggenomen en de spaanders onderin het gat in de bodem aangestoken. De kachel kon zo de gehele dag op zo'n vulling branden. Dit werkje heb ik meerdere malen gedaan toen vader voor eigen rekening werkte. Ook het draaien aan de grote slijpsteen was een klusje voor mij.

De winteravonden waren toch wel gezellig en knus. Als wij allen rond de kachel zaten te wachten op vader, dan zongen wij en deden spelletjes. In het schijnsel van het vierkante theestoofje zaten wij te zingen: *Haitsje, haitsje, kom gauw thús, mei wat lekkers yn de bús. As us Hait de doar ynstapt, wird d'r yn de hansjes klapt.*

En met pinda's (*apenúten*) het spelletje: *Ruiter te paard, laat ze maar lopen, menigmaal hoeveel?* En dan mochten de anderen raden hoeveel pinda's je in je hand hield. Werd het geraden, dan was je ze kwijt.

Vader en moeder kregen het druk als het tegen Sint Nicolaas liep. Dan moesten die twee weer aan het werk om cadeautjes te maken voor hun kroost.

Er schiet mij nog een liedje te binnen dat moeder vaak zong, waarvan de woorden van het eerste couplet als volgt luiden: *In de Linde voor ons huisje zat een aardig vogelijn. 't Wist van zorgen noch van kommer. 't Zong van lente en zonneschijn.*

Het hele liedje gaat als volgt:

*In de linde voor ons huisje
zat een aardig vogelijn
't wist van kommer noch van zorgen
't zong van lent'en zonneschijn*

*En de wand'laar die voorbij kwam
bleef geboeid van verre staan;
en hij hoorde met een glimlach
't lied des kleinen zangers aan.*

*Nu eens zachtjes lief en teder,
en dan weer op luide toon,
klonk het liedje van de zanger:
in zijn oren wonderschoon!*

*Maar eens werd het aardig nestje
van de vogel wreed verstoord
en sinds is er in de linde
't vrolijk lied nooit meer gehoord*

In 1921 zijn we verhuisd van Het Zand naar de Patrimoniumstraat no. 17. Met nog twee straten, de Zuiderstraat en de Elias Annes Borgerstraat, vormden zij een woningcomplex van 47 woningen en gelegen in Westermeer, zoals het van oudsher heette. In 1925 zijn we verhuisd naar de E.A. Borgerstraat no. 11.

In de jaren rond 1920 werd er vaak gestaakt. Ik herinner me nog dat ik (wij) met moeder de straat op zijn gegaan om te zien hoe die 'onderkruipers' onder politiebescerming naar de tram werden achtervolgd door de stakers. Begrijp me goed dat ik als kleine jongen toen niet besepte wat daar aan de hand was, maar later, vele jaren daarna hoorde ik van vader hoe zo'n onderkruiper besmeurd en getrapt werd. Men heeft eens twaalf à dertien weken gestaakt, doch hiervan heb ik als kind niets gemerkt.

Om aan de kost te komen, heeft vader de volgende werkzaamheden gedaan naast of in plaats van meubels maken:

- Van blikken bussen zelfgemaakte kaasraspen en vet verkopen bij de boeren in de omgeving van Joure
- Voor de gemeente privaattonnen maken en repareren
- Onderhoudswerk aan gemeentewoningen en openbare school
- Onderhoud van wegen en beschoeiing voor Provinciale Waterstaat
- Meegewerkt aan boerderijbouw

Doordat vader zijn handen wist te gebruiken en zijn ogen de kost gaf als hij een ander zag werken, maakte hij zich veel eigen en was hij op vele markten thuis. Zo heeft hij een grote tjoetter helemaal opgelapt en erbij gemaakt wat eraan ontbrak. Met die boot zijn we vaak weggeweest, zoals in het najaar naar Lucht en Veld, bramen zoeken en vissen. Vader en moeder hadden een zeil gemaakt

van suikerzakken. Het rode merkteken zat er nog in, maar dat kon de pret niet drukken. Zo zijn we een keer naar het Sneker hardzeilen geweest met die boot. Moeder had thuis het deeg al klaar gemaakt en onderweg naar het meer stond het petroleumstel in een theekist en de ijzeren pan met het deeg erop. Toen we op het meer aankwamen, was de 'stro' ook klaar. Het verbaasde mij toen als kleine jongen dat de mensen op grote en dure boten die ons passeerden, de hand opstaken ondanks die merktekens in dat zeil. Dat primitieve en armoedige gaf blijkbaar niet.

Vader mocht ook graag knutselen. Zo weet ik nog dat hij de verlichting van een toverlantaarn die we hadden maar niks vond en toen een 'fabriek' maakte waar carbid aan te pas kwam en wel twee pitten uit fietslantaarns gebruikte als lichtbron. Het zelf maken van een fototoestel en foto's maakte en afdruckte. Men werkte toen nog met glasplaten en had toen 'gaslicht- en daglichtpapier'. Het maken van een 'patofoon' nadat hij een aandrijfwerkje op de kop getikt had. Wat daaraan ontbrak, maakte hij zelf erbij tot zelfs de weergever.

Ik weet nog best dat vader in de strenge winter van 1928 – 1929 een hele kachelpijpinstallatie achter de kachel maakte om de hitte, die anders door de schoorsteen ging, op te vangen in de kamer. In diezelfde winter was het bar koud op de slaapkamers van het huis Patrimoniumstraat no. 17. De dakkapel was van hout en tochtte vreselijk door. Vader spijkerde de Chinamat van de vloer voor de ramen om de koude wind tegen te houden.

In onze kinderjaren gingen Rindert en ik met vader 's zondagsmorgens meestal een fikse wandeling maken, zoals: bij de Sewei om over het binnenpad naar het laantje achter het kerkhof en dan weer naar huis, maar ook wel vaak 'de Simmerdyk om' of de Haulstersingel om of nog verder bij Jan de Hei om dan wel de Wylderhoudstersingel om. Op zulke tochten leerden we vaak wel wat van vader. In het voorjaar gingen wij vogelnestjes zoeken om dan na één of twee weken later te zien hoeveel de vogelfamilie gevorderd was. Ook leerden wij op zo'n tocht een fluitje te maken van wilgenhout. Hiertoe moest de bast van een jonge tak losgeklopt worden, wat met het lemmet van het mes gedaan werd. Hoe dunner de tak des te hoger was de fluittoon. Zo maakten wij ook fluiten van fluitekruid, 'spûkeblom' en een fluittoon maken met je handen waartussen een grasspriet.

Ik herinner mij nog goed dat Rindert en ik bij vader op de fiets (de een op de stang, de andere achterop) op een zondagmorgen naar Lucht en Veld gereden zijn om de zeppelin te zien overkomen. We gingen tot zelfs over het kanaal bij Nieuwe Schouw, 'it Oerhael'. Met een bootje werden we overgezet en kwamen vervolgens in Akkrum en Heerenveen om dan via Nieuwe- en Oudehaske en Haskerhorne weer in Joure terug te keren. De zeppelin hebben we echter nooit gezien. Vader was voor ons de grote vraagbaak. Moeder liet zich echter ook niet onbetuigd. Zij leerde de beide dochters veel over het huishouden, naaien en stoppen, borduren en breien. In de crisisjaren maakte vader zelf klompen voor ons. Ook maakte hij houten voor schaatsen. Ook schoenen werden van nieuwe hakken en zolen voorzien.

Verhuizing naar Sneek

Na het huwelijk van Aaltje en Arend, die daarna in Amsterdam gingen wonen waar hij een radiocentrale had gekocht, bleven vader, moeder en Rindert samen in Joure over. Marie was getrouwd en woonde in Sneek. Ikzelf werd overgeplaatst van Leeuwarden, waar ik bij P.T.T. werkte en in een kosthuis was, naar Sneek en kwam tijdelijk bij Murk en Marie in de kost. Rindert werkte bij Siemens Halske in de bouw van telefooncentrales. Hij was de hele dag buiten Joure. Vader was werkloos en had in Joure niets te verliezen, zodat gedacht werd aan verhuizing naar Sneek. Moeder had bronchitis en leed daar veel onder.

Marie en ik gingen achter een huurwoning aan. In de 2^e Woudstraat stond een huis te huur voor f 4,50 per week. Wij besloten het huis te huren en dus ging de familie verhuizen. Al het huisraad werd in Joure in een gehuurde praam geladen en verder naar de Kolk gevaren en achter de motorboot van Van der Leij naar Sneek vervoerd. Dit was in mei 1939. Nu konden Rindert en ik bij vader en moeder in huis. Vader ging op de scharrel om werk. Hij heft een tijdlang in een fietsenstalling bij het spoorstation gewerkt.

De gebeurtenissen in Europa waren gespannen. Hitler Duitsland bezette het ene land na het andere, zoals Polen. In augustus 1939 werd in Nederland de mobilisatie afgekondigd en moest Rindert in militaire dienst. Ikzelf was destijds vrijgeloot en derhalve buitengewoon dienstplichtige.

De eerste jaren hadden wij het in Sneek niet al te ruim. Op een namiddag kom ik thuis van kantoor en zit moeder te huilen. Wat was er aan de hand? Bakker De Boer uit Joure was met zijn vrouw aan de deur geweest met een nog onbetaalde rekening van zo'n f 18,50 meen ik, het juiste bedrag is mij ontgaan. Moeder had geen geld meer, vandaar dat huilen. Die bakker was een vroegere plaatsgenoot in Wolvega en heeft moeder altijd goed behandeld. In die tijd was twintig gulden nogal wat, een weekloon waar iedereen lang niet aan toe kwam.

Ik heb toen tegen moeder gezegd: 'Snij me maar een sneetje brood en geef me maar wat thee, dan ga ik er direct op af.' Ze drukte mij op het hart dat vader hier niets van mocht weten. Nou, dat kwam wel goed. Dus ik op de fiets naar Joure. De nieuwe weg tussen Sneek en Joure was nog niet in gebruik genomen, maar op de fiets mocht men daar wel langs. De brug bij Uitwellingerga was nog niet klaar.

Toen ik bij die bakker thuiskwam in de Torenstraat, waren hij en zijn vrouw nog niet thuis. Ik ben toen naar mijn vroegere vriend Klaas de Jong (ook een bakker) gegaan en heb daar wat in de kamer gezeten. Op een gegeven moment zag ik bakker De Boer en zijn vrouw de Harddraversweg afkomen en naar huis gaan. Bakker Jelle de Jong, de vader van Klaas, woonde toen schuin tegenover de Harddraversweg. Korte tijd na de passage ben ik naar die bakker gegaan. Zij hadden nog maar net de jassen uit toen ik met mijn verhaal begon. 'Nou, dat was vlug!' en De Boer maakte gauw dat er een zak met schuimkoekjes kwam die ik moest meenemen. Onderweg naar huis had ik de tijd om te bedenken wat ik met die koekjes aanmoest. Vader mocht het niet weten en niet zien en op zo'n vreemde tijd thuis te komen met een zak koekjes was wel bedenkelijk, dus: juist, opeten!

Ik heb ze onder het fietsen door allemaal opgegeten. Ik was blij dat ze op waren. Thuisgekomen was een enkele knipoog naar moeder voldoende. Ik weet zeker dat op dat moment haar een pak van het hart geweest moest zijn. Ze kon weer even gelukkig zijn. Op een 'veilig ogenblik' heb ik haar later gevraagd of er meer van zulke gevallen waren... Ja, dat was de smid, Oene Wassenaar, bij wie vader in het verleden een rooster voor een haard gekocht had en door geldgebrek niet had betaald. Ook daarmee heb ik een paar weken later afgerekend. Dat ding kostte toen f 7,50, weet ik nog wel.

Ja, en dan was er nog één en dat wist ik maar al te goed, dat was de dokter, Sijsseling. Dat stond in mijn hart gegrift. Op een dag, we woonden nog in Joure en ik werkte bij de Singer Maatschappij, had ik 's morgens een hevige kiespijn en besloot hem te laten trekken. 's Morgens om zo'n 9 uur stond ik bij die dokter voor de deur en vroeg of hij hem trekken wou. Zijn antwoord was voor mij erg pijnlijk. Eerst moest de rekening die er nog stond, betaald worden, eerder deed hij het niet. Ik zei nog dat ik het meteen betalen zou, maar dat gaf niets. Ik wist ook van geen rekening. Jammer voor de vent dat er meer dokters waren. Ik ben toen naar dokter Osinga gegaan en korte tijd later was hij eruit. Ik ben daarop naar Heerenveen gefietst waar ik natuurlijk te laat was. Toen ik voor mijn ouders schoon schip wilde maken, heb ik tegen mezelf gezegd: 'Die Sijsseling heeft het bij mij bedorven, laat hem barsten!'

Ik wist later zelf wel dat die kosten door mijzelf waren gekomen enige jaren geleden, omdat ik een paar keer bij hem op het spreekuur was geweest en toen medicijnen heb meegekregen. Ik heb wel een tijdje in dubio gestaan.

Dat een en ander voor vader verborgen moest blijven en dat ik daaraan meewerkte, wil niet zeggen dat ik bang voor hem was. Voor zover ik weet, heeft vader geen van ons allen ooit geslagen of geschopt, ook niet als kind zijnde. Moeder kon je, toen je nog een kind was, stevig in je arm knijpen, maar slaan was er nooit bij. Nee, vader kon soms wel eens onredelijk zijn tegen moeder en vooral als het om zulke zaken ging als hiervoor omschreven, althans dat kon je verwachten. Och, en waarom zal je dan niet met een weinig moeite zulks voorkomen.

Vader vindt werk op een meubelfabriek met de naam 'Amsterdam', oorspronkelijk afkomstig uit Hindeloopen en nu in Sneek gevestigd. Ik hoor hem nog mopperen over het slechte en vooral nog vochtige hout. Inlands hout van slechte kwaliteit, noemde hij dat. Het hout was zo slecht dat het hem niet zou verbazen als na verloop van tijd de bladeren weer tevoorschijn komen, zei hij dan smalend.

Nadien heeft hij nog gewerkt bij Lolke van der Werf, aanvankelijk een pompmaker en boerengereedschappen van hout. Later zeilboten maken voor de verhuur. Dit soort werk lag hem wel.

Voor en in de oorlogsjaren heeft vader, samen met nog een man, Van der Horst heette die, bewakingsdienst verricht in de telefooncentrale tijdens de uren dat het personeel afwezig was, dus 's avonds, 's nachts, zaterdags en zondags.

Het is niet uitgesloten dat de volgorde van de werkzaamheden die door vader zijn verricht, niet in overeenstemming is met het ware gebeuren, doch vergeef het mij.

Peterus van der Werf, een machinale houtbewerker uit Joure, begint in Sneek voor zichzelf te werken en hij benadert vader, die hij van vroeger jaren kende. De werkzaamheden die men verrichtte, was winkelbetimmering en alles wat maar met houtbewerking te maken had. Peterus was veel op pad om werk te zoeken voor zijn zaak en vertrouwde daarbij op vader, die enig toezicht moest houden op het doen en laten van een paar jongens.

Peterus had de klus aangenomen om voor de Vrijmetselaars twee grote houten bollen met een middellijn van één meter te maken. Deze bollen waren bestemd voor hun loge. Vader heeft mij er wel over verteld dat deze klus hem nogal wat kopzorgen had bezorgd. De moeilijkheid was volgens hem, voor zover ik mij herinner, om een begin te krijgen en daarbij de manier waarop die rechte plankjes bevestigd moesten worden zonder dat daarbij spijkers of schroeven gebruikt werden, althans niet zichtbaar. Het geheel moest later geschaafd worden en goed rond zijn. Nu had hij bij Bote van der Werf wel boten gemaakt en wist die rompen dan ook wel mooi rond c.q. bol te schaven. Hij heeft het in ieder geval geflikt. Ik denk dat dit ongeveer in 1955 is geweest.

Gedurende en na de oorlog ontplooidde de familie Brandsma zich gestaag. Marie was hertrouwd en Lykele en Rindert getrouwd met tot gevolg dat in de drie gezinnen kinderen werden geboren en wel in onderstaande volgorde: **Gooitzen** (18 - 02 - 1944), **Gooitzen Martje** (23 - 09 - 1944), **Murk** (19 - 12 - 1944), **Johannes** (25 - 04 1946), **Aaltje Antje** (12 - 06 1946), **Geertruida** (30 - 06 - 1946), **Gijsbertus** (15 - 10 - 1947), **Gooitzen Jan** (23 - 12 - 1948), **Antje** (02 - 07 - 1949), **Marianne** (24 - 10 - 1951), **Rudolf** (16 - 06 - 1953), **Elsje** (12 - 06 - 1955), **Margaretha Lydia** (22 - 01 - 1957). **Fetze** was al voor de oorlog geboren, nl. 16 - 05 - 1938.

Gooitzen en Antje kregen in totaal 14 kleinkinderen, waarvan moeder er vier niet heeft gekend door haar overlijden in 1951.

Moeder wordt ziek en komt te overlijden

Moeder was klein van stuk en een gedrongen vrouw. Jarenlang had ze last van bronchitis, dat later chronisch werd. Heel vaak kreeg ze het benauwd en snakte dan naar lucht. Ze kon niet verdragen dat er gerookt werd, wat voor vader dan ook een probleem was, want die rookte nogal graag. Hij ging dan maar de deur uit en dat was voor moeder ook weer niet leuk. Zij zat vaak alleen, de kinderen waren allen getrouwd.

Geleidelijk werd de ziekte erger en in de loop van 1950 werd het zo erg dat ze in het ziekenhuis werd opgenomen. Nog zie ik het beeld voor de ogen. Zij zat praktisch rechtop in bed dat geheel omgeven was met een doorzichtige plastic tent. Een zacht sissend geluid was hoorbaar en was de zuurstof die, vanuit een grote fles die achter het bed stond, in de tent werd geblazen.

Na verloop van enige dagen kwam ze op zaal te liggen waar het erg lawaaiig was door verbouwwerkzaamheden. De ziekte werd er niet beter op en moeder kwam in een afzonderlijk kamertje te liggen. Haar toestand verslechterde en in de vroege ochtend van 14 februari 1951 werd ik opgebeld door de zuster van het ziekenhuis met de mededeling dat we onmiddellijk moesten komen, omdat het met moeder niet goed ging. Ik heb vader en Marie gewaarschuwd en we zijn toen gezamenlijk naar het ziekenhuis gegaan. Er lag sneeuw en het was glad op straat. Toen we bij moeder aankwamen, was zij reeds overleden. Inwendig was ik kwaad op die non, omdat ik vond dat ze te laat gewaarschuwd had. Bij navraag bleek moeder te zijn overleden aan longoedeem, het uittreden van vocht uit de haarvaten in de longblaasjes als gevolg van hoge druk in de longvaten, aanleiding gevend tot ernstige benauwdheid. Zij is 67 jaar geworden.

Na het overlijden van moeder heeft vader nog een vijftal jaren doorgewerkt bij Peterus van der Werf. Hij bleef in de 2^e Woudstraat wonen. Nu had hij toch altijd nog iets over wat van hen beiden was geweest. De warme maaltijd genoot hij bij Jan en Marie en meestal ook het avondeten. 's Morgens at hij thuis. Marie zorgde voor de bewassing.

Vader was bij elk familiegebeuren van de partij en staat dan ook bij meerdere van zijn kleinkinderen, als getuige bij hun huwelijk, te boek alswel op een foto. Hij ging praktisch altijd met Jan en Marie in de auto erop uit. Ook bij vakanties was hij van de partij. In fotoalbums komt hij meermalen voor op vakantiefoto's, feestjes en familiebezoeken.

In 1957 voltooide vader zijn laatste klus en dat hield verband met de restauratie van de Nederlands – Hervormde Kerk te Gaastmeer. De klus bestond uit het van witte verf ontdoen van de eikenhouten preekstoel. In de Napoleontische tijd werd een belasting opgelegd op eikenhouten meubilair als zijnde een welstandsuiting. Zo ook vielen de bezittingen van de kerken onder deze regeling. Om die belasting te ontlopen, liet het toenmalige kerkbestuur de preekstoel wit verven. Het was een kleine gemeente (en dat is het nu in 1980 nog) en die beschikte niet over veel geld.

In 1956 besloot de toenmalige predikant Ds. J.W. Bruinsma een actie op touw te zetten om het geld bij elkaar te krijgen voor de restauratie van de kerk die door de jaren aardig in verval was geraakt en daar hoorde de preekstoel ook bij. Eigenhandig bakte ds. Bruinsma 45.000 kruidkoeken en ging daarmee naar Amsterdam om ze daar aan de man te brengen.

Toen de restauratie van de kerk begonnen was, moest ook de preekstoel onder handen worden genomen en vond men Peterus van der Werf bereid om dat te laten uitvoeren en dat werd dus door vader gedaan. Met loog en boenders werd de preekstoel, die voor dit werk naar Sneek was gehaald, onder handen genomen. Het ging niet gemakkelijk de verf, die in de houtnerf was gedrongen, zo goed mogelijk eruit te krijgen. Als je hem nu van dichtbij ziet, dan is hij wat 'bont', vooral de panelen. De preekstoel was hier en daar ook wat afgebrokkeld en moest dus hersteld worden met hout van dezelfde leeftijd als het kon. Ik herinner mij nog wel dat vader met Van der Werf erop uit getrokken zijn om eikenhout op te scharrelen om vooral de kleur van het hout zo gelijk mogelijk te houden. Ik meen dat het trapje van nieuw hout gemaakt is.

Ik heb gemeend het werkzame deel van vader z'n leven dat hij met de hiervoor genoemde preekstoelrestauratie beëindigde tevens te gebruiken als afsluiting van de levenswandel van mijn ouders.

In de 22 jaar dat vader alleen woonde, is hij nog een viertal jaren bevriend geweest met Jan Zoodsma, een man van ongeveer zijn leeftijd. Zoodsma woonde bij zijn dochter, niet ver van vader. Deze man had vroeger bij de gemeentereiniging gewerkt. Hij kwam vaak bij vader thuis en ze gingen samen vaak wandelen. Door overlijden van die man was vader zijn aanspraak ook weer kwijt, wat erg jammer voor hem was. Het werd nu moeilijker voor vader. De eenzaamheid kwam om de hoek kijken. Hij zat nu veelal alleen thuis. Zijn krachten namen af en zijn handen begonnen steeds heviger te beven.

Zijn 80ste verjaardag werd bij hem thuis gevierd. Hiertoe waren extra tafels en klapstoelen ingehuurd. Dit feest werd met een maaltijd in het Restaurant Leeuwen in de Parkstraat in Sneek besloten. Alle kinderen en kleinkinderen waren van de partij. Het werd een onvergetelijke dag. Om thuis weer wat op orde te komen, waren de tafels en klapstoelen tijdelijk in de gang neergezet. Ze vormden wel wat een obstakel. Vader kon maar nauwelijks de deur naar boven, naar de slaapkamers, open krijgen. Bij het naar bed gaan heeft hij het blijkbaar eerst niet opgemerkt, maar bij het nemen van deze hindernis zijn een paar stoelen tegen de deur gevallen die hierdoor werd geblokkeerd.

Toen hij merkte dat hij opgesloten zat, heeft hij geprobeerd met zijn zakmes het paneel uit de deur te snijden, maar dat lukte hem niet. De deur was te solide. Door kloppen op de muur wist hij de burens te waarschuwen. De buurman is toen achterom bij hem in huis gekomen en heeft hem bevrijd. De achterdeur was nooit op slot, want daar kon niemand anders dan de burens komen waarmee hij goed bevriend was. Die hebben in de laatste jaren ook steeds een oogje in het zeil gehouden. Iedere dag bracht de buurvrouw een kop koffie. De burens heetten Jellema. Later ben ik eens achter die trapdeur gaan zitten om een idee te krijgen wat zo'n man zich heeft moeten inspannen om dat paneel eruit te krijgen. Ik zat mezelf in de weg. Ik vond het beangstigend.

Met het stijgen van de jaren werd vader er natuurlijk niet vlugger op. Drie maal heeft men hem op straat weer op de been moeten helpen, nadat hij gestruikeld en gevallen was. Ook kreeg hij meer last van de 'afwatering'.

Iedere avond gingen Jan en/of Marie voor het naar bed gaan eerst bij hem kijken of alles nog goed was. Jan heeft hem een keer gevonden dat hij op de vloer lag en niet meer overeind kon komen. Hoe lang hij daar gelegen heeft, is niet duidelijk. In de ruim 22 jaar dat vader alleen woonde in de

2^e Woudstraat 41 en later ook nog in het verpleeghuis heeft hij onmeetbaar veel steun en hulp gehad van Jan en Marie. Die twee hebben daar een stuk van hun leven aan gegeven en ze klaagden nooit.

Omdat het lichaam van vader met het toenemen van de jaren ouderdomsverschijnselen vertoonde, kreeg hij het erg moeilijk. Zijn lichaam kon het water niet meer ophouden en daardoor was hij voortdurend nat en als gevolg daarvan onfris. In overleg met de huisarts werd een katheter geprobeerd. Ik ben met vader naar het ziekenhuis gereden en de specialist heeft hem aangebracht. Dat was blijkbaar erg pijnlijk, want ik kon vader in de wachtkamer horen vloeken. Toen ik bij de dokter werd geroepen, lag vader op de behandeltafel en keek mij verwijtend aan. Die blik in zijn ogen kon ik maar moeilijk vergeten. Al gauw bleek dat vader niet zo best met dat apparaat overweg kon. Zijn bevende handen waren daarbij een grote hindernis. Nee, die katheter werd geen succes, er ontstond zelfs een bloeding. Na verloop van een paar weken besloot de dokter het apparaat te verwijderen.

Omdat hij meer verzorging nodig had, kon vader niet alleen blijven. De huisarts heeft ervoor gezorgd dat hij in het verpleeghuis werd opgenomen. Dit was in het begin van 1973. Vader had het maar amper naar zijn zin ondanks de goede verzorging. In zijn leven was hij nooit van een ander afhankelijk geweest, nooit een dag in een ziekenhuis of wat ook gelegen. Een en ander zal er het zijne toe hebben bijgedragen dat hij het hier maar niks vond. Vader kon zich altijd maar moeilijk geven. Een bejaardensoos was niks voor hem.

In het verpleeghuis mocht hij gaan en staan waar hij wou, als hij maar op tijd weer terug was voor het eten. Op een dag is hij hem stiekem gesmeerd en is toen met de bus via Joure naar St. Nicolaasga gegaan om een geldschuld van heel vroeger (ongeveer 1910 denk ik) van de toenmalige huisarts dokter Ykema te vereffenen. De dokter zelf leefde niet meer, maar wel een dochter. Zij had twee studerende zoons. Die vrouw keek raar op, maar kon het zich best indenken dat het vader dwars zat. Ook kon ze het geld wel goed gebruiken met twee studerende jongens in huis. Vader heeft het niet gezegd hoeveel hij haar heeft gegeven, maar ik denk zo van zo'n tweehonderd gulden.

Marie bezocht hem meestal op een doordeweekse dag en 's zondags met Jan. Ik ging zondagsmiddags meestal. Ook Hans en Tineke met de kinderen kwamen hem af en toe opzoeken.

Op zondag 4 november 1973 bezocht ik vader die toen op zaal in bed lag. Hij was de laatste dagen niet zo goed. Die middag praatte hij als brugman, maar ik kon hem niet verstaan. Hij gaf geen geluid en zelfs fluisteren hoorde ik niets. O, wat was me dat een rare situatie. Lang en vaak heb ik me afgevraagd wat hij mij toen allemaal te vertellen had.

Na het bezoekuur ben ik weer naar huis in Leeuwarden gegaan, doch om ongeveer zeven uur 's avonds belde Marie op dat vader in een afzonderlijk kamertje was gebracht en dat overkomst geboden was. Ook Rindert en Anna waren gewaarschuwd. Om ongeveer half twaalf die avond is hij in het bijzijn van zijn kinderen rustig en voorgoed in slaap gevallen. Hiermee was ook de andere helft van het echtpaar Gooitzen en Antje niet meer.

Lykele Brandsma